

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У світлі реалізації Угоди про асоціацію врегулювання відносин із визнання та виконання судових рішень іноземних держав є надзвичайно актуальним. Потреба в гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу постає дуже гостро, причиною цього є не лише євроінтеграційні процеси України. Натепер величезна кількість справ розглядаються в юрисдикційних органах іноземних держав, отже, наявність неврегульованої системи визнання та виконання рішень таких органів ускладнює гарантування Україною своїм громадянам конституційних прав. Тому новели, які містить вказаний інститут, потребують більш детального й поглибленого аналізу. Зазначене зумовлює актуальність доктринального дослідження, можливості уніфікації норм національного законодавства щодо визнання та виконання судових рішень із нормами законодавства Європейського Союзу. Навіть більше, у науці міжнародного приватного права інститут визнання та виконання судових рішень, його регулювання в рамках Європейського Союзу, практика й ефективність застосування цього інституту практично не досліджувалися. Від моменту укладення Угоди про асоціацію Україна поступово долучається до низки міжнародно-правових актів, якими врегульовані питання визнання та виконання судових рішень іноземних держав, що, у свою чергу, сприяє уніфікації законодавства України та Європейського Союзу в даній сфері. Щоб оцінити важливість таких кроків для подальшої уніфікації законодавства в рамках співробітництва в цивільних справах, необхідно окреслити стан національного законодавства у сфері визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні та визначити, яким чином укладання тих чи інших міжнародно-правових актів вплинуло на наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу. З огляду на недержавний характер міжнародних арбітражів та пріоритету судового співробітництва між Європейським Союзом та Україною (стаття 24 Угоди), увагу в дослідженні уніфікації законодавства Європейського Союзу й України в контексті визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів доцільно зосередити на питанні визнання та виконання рішень іноземних судів.

Ключові слова: уніфікація, Угода про асоціацію, визнання та виконання рішень міжнародних судів, юрисдикційні органи.

In the light of the implementation of the Association Agreement with European Union, the settlement of disputes on the recognition and enforcement of foreign judgments is extremely relevant. The necessity of the harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union has become very acute and the reason for this is not only the European integration processes of Ukraine. This time, a plenty of cases are considered in the jurisdictional bodies of foreign states, thus, the existence of an unregulated system of recognition and enforcement of decisions of such bodies makes it difficult for Ukraine to guarantee its citizens to fulfill their constitutional rights. Therefore, the institution of the recognition and enforcement need more detailed and deep analysis. This determines the relevance of doctrinal research, the possibility of unification of national legislation on the recognition and enforcement of foreign judgments with the legislation of the European Union. Moreover, in the science of private international law, the institution of recognition and enforcement of foreign judgments, its regulation with-

in the European Union, the practice and effectiveness of this institution have not been properly researched. Since the conclusion of the Association Agreement, Ukraine has gradually joined a number of international legal instruments regulating the recognition and enforcement of foreign judgments, which, in turn, contributes to the unification of Ukrainian and European Union legislation in this area. In order to assess the importance of such steps for further unification of legislation in the framework of cooperation in civil matters, it is necessary to outline the state of national legislation in the field of recognition and enforcement of foreign judgments in Ukraine and determine how the signing of certain international legal documents has affected the unification of the Ukrainian legislation with European Union law. Given the non-state nature of international arbitration and the priority of judicial cooperation between the European Union and Ukraine (Article 24 of the Agreement), the study of unification of European Union and Ukrainian legislation in the context of recognition and enforcement of foreign judgments should focus on recognition and enforcement of foreign courts.

Key words: *unification, Association Agreement, recognition and enforcement of international court decisions, jurisdictional bodies.*

Вступ. Ухвалення Угоди про асоціацію та налагодження ефективних економічних відносин зумовлює нагальну необхідність визнання судових рішень судів держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС). Самі ж положення Угоди про асоціацію щодо гармонізації мають рамковий характер, а їх реалізація потребує ухвалення відповідних нормативних актів, створення необхідних інституційних механізмів та здійснення певних дій і на міжнародному рівні відносин сторін, і у правопорядках України та ЄС. На кожному зі згаданих рівнів можна виокремити кілька способів гармонізації законодавства. По-перше, це – приєднання України до правових актів, які закріплюють міжнародні стандарти в тій чи іншій галузі. Другий спосіб передбачає узгодження положень національної нормативної бази із приписами постанов інститутів Євросоюзу, взаємне визнання національних стандартів Україною та ЄС.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення правового аналізу особливості уніфікації норм законодавства України та ЄС у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, а також перспектив такої уніфікації щодо визнання та виконання рішень іноземних судів у розрізі актів ЄС.

Результати дослідження. Починаючи із преамбули, Угода про асоціацію визначає досягнення Україною прогресу в наближенні з ЄС у правовій сфері як необхідну передумову політичної асоціації та економічної інтеграції України з Європейським Союзом.

Окрім того, що текст Угоди просякнутий ідеєю правової інтеграції в окремих сферах економіки, основні засади наближення українського законодавства до законодавства ЄС у правовій сфері зосереджені в розд. III «Юстиція, свобода та безпека».

Зокрема, у ст. 14 «Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод» закріплено основні вектори співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, а саме «утвердження верховенства права та укріплення інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема». Також у статті зазначено: «Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод» [1].

Водночас ст. 24 «Правове співробітництво» закріплює домовленість сторін «надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, за належного використання відповідних міжнародних і двосторонніх документів, ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і прав на справедливий суд». За домовленістю сторін, розвиток подальшого судового співробітництва між Україною та ЄС у цивільних справах здійснюватиметься «на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей» [2].

З метою забезпечення виконання Угоди про асоціацію 31 травня 2017 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 447 щодо проведення планування, моніторингу й оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію для забезпечення безперервності процесу виконання

зобов'язань України протягом всього періоду дії згаданої Угоди, доступності інформації про її виконання тощо. Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106 «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [3; 4] затверджено план заходів із виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – План заходів). План заходів було підготовлено на підставі аналізу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, планів заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014–2017 рр. та розд. IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2017–2019 рр., згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів від 17 вересня 2014 р. № 847 [5].

Примітно, що ані План заходів на 2014–2017 рр., ані схвалений після нього План заходів від 2017 р. не містять завдань, пов'язаних із виконанням ст. 24 Угоди про асоціацію, за винятком «ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду ООН» – у рамках судового співробітництва у кримінальних справах. Водночас співробітництво України та ЄС у цивільних справах, зокрема в аспекті визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, укладачами Плану заходів несправедливо проігноровано.

Попри це, інститут визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів посідає важливе місце у правових системах України та ЄС.

Визначення поняття «**закордонний (іноземний) юрисдикційний орган**» міститься в Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта й України, затвердженому Указом Президента України від 3 березня 2011 р. № 261/2011 [6].

Відповідно до абз. 3 п. 3 Порядку № 261/2011, закордонний юрисдикційний орган – міжнародний судовий, міжнародний арбітражний орган, згода на здійснення юрисдикції яким щодо України надана відповідно до міжнародного договору України або в інший спосіб згідно із законами України, а також судовий, арбітражний орган іноземної держави. Водночас варто керуватись тим, що сфера дія Порядку, згідно з п. 1, стосується захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду справ за участю іноземного суб'єкта (іноземна юридична, фізична особа) і України як суб'єкта міжнародного права.

Водночас ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» включає до категорії «іноземного суду» суди іноземної держави, інші компетентні органи іноземної держави, до повноважень яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземні чи міжнародні арбітражі. Отже, національне законодавство закріплює широке тлумачення категорії «іноземні суди» [7]. Потреба в широкому тлумаченні зазначеної категорії зумовлена відмінностями національних судових систем, а також статусу національних органів, наділених компетенцією вирішення спорів. Водночас відмінності в назвах компетентних установ не повинні створювати перешкоди для здійснення правосуддя в аспекті транскордонного співробітництва.

Питання належності арбітражів до кола іноземних юрисдикційних органів залишається дискусійним.

Під арбітражем часто розуміють третейський суд, який, як зазначає Г.А. Цірат, є юрисдикційним органом, якому притаманні особливі ознаки. Відмінним від цього поняття є «міжнародний комерційний арбітраж», який, на думку Ю.Д. Притики, «можна розглядати з позиції особливого судового (юрисдикційного) інституту (органу), що вирішує спір між сторонами та вносить рішення у справі» [8].

Розглядаючи судове співробітництво в цивільних справах у перспективі подальшого вступу України до ЄС, неможливо не звернути увагу на обов'язкове для держав-членів ЄС союзне законодавство, що регламентує питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, зокрема судів іноземних держав.

Початком становлення законодавства ЄС у сфері визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах вважається закріплення цього інституту у відповідній статті Римського договору від 25 березня 1957 р., у якому, зокрема, передбачалось спрощення формальностей для взаємного визнання та виконання судових і арбітражних рішень (ст. 220) [9].

На підставі вказаного договору 27 вересня 1968 р. шість держав-членів ухвалили Брюссельську конвенцію з питань юрисдикції та примусового виконання судових рішень щодо цивільних та комерційних справ (далі – Конвенція).

Зазначена Конвенція застосовується до будь-яких комерційних і цивільних спорів незалежно від того, розглядається спір судом чи трибуналом (суд спеціальної юрисдикції), за винятком

ком податкових, митних і адміністративних спорів, а також цивільного стану, право- та дієздатності, законного представництва фізичних осіб, майнових прав, які виникали із шлюбних відносин, заповітів і спадщини, соціального забезпечення, арбітражу, банкрутства, позовів, що стосуються ліквідації неспроможних компаній, інших юридичних осіб, суддівських домовленостей, мирових угод та інших аналогічних спорів.

Незважаючи на позитивні напрацювання, Конвенція не вирішила всіх питань щодо визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, а на практиці суд застосовував різні підходи до вирішення колізійних спорів із цих питань. За таких умов вказаний інститут зазнав деяких змін. Передусім правила визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах в Європейському Союзі було закріплено у формі Регламенту, що змусило держав-членів ЄС безумовно їх дотримуватися без будь-яких альтернатив [9].

Однак і цей етап не дав змоги досягнути поставленої в Договорі про Європейський Союз мети. Крім того, у звіті Комісії ЄС від 21 квітня 2009 р. щодо стану застосування положень Регламенту зазначалось, що його положення здебільшого застосовувались у великих економічних центрах та прикордонних регіонах, а правила юрисдикції зазвичай використовувались стосовно невеликої кількості випадків (1% усіх цивільних справ). Тому, на думку членів Комісії ЄС, Brussels I загалом уважався вдалим інструментом, який сприяв розвитку трансграничного судового процесу, шляхом упровадження ефективної системи правової співпраці на засадах введення комплексних правил юрисдикції, координації паралельних засідань та виконання судових рішень. Така система судової співпраці була успішно адаптована до інституційного середовища та сучасного життя. Водночас висновки Комісії ЄС містили рекомендації щодо вдосконалення вказаного інституту [9].

Результатом стало ухвалення Радою ЄС 12 грудня 2012 р. Регламенту (ЄС) № 1215/2012 про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, який набув чинності 10 січня 2015 р. [10].

Регламент № 1215/2012 Європейського парламенту та Ради від 12 грудня 2012 р. про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах (далі – Регламент Брюссель I (змінений)) регулює, серед іншого, відносини щодо визнання і виконання судових рішень у транскордонних справах. Так, згідно із вказаним Регламентом, для виконання чинного рішення в одній із країн ЄС необхідно звернутись безпосередньо до органів примусового виконання в тій країні ЄС, де боржник має активи. Водночас скасовується процедура екзекватури, тобто для визнання іноземного судового рішення вже не потрібно отримувати декларацію на виконання, яка вимагалась згідно із попередньою редакцією Регламенту Брюссель I [10].

Під дію Регламенту Брюссель I (змінений) підпадає виконання більшості судових рішень у транскордонних справах. Новий Регламент, як зазначають європейські юристи, загалом відображає ті ж підходи, що існували за попереднім режимом, однак деякі суттєві зміни все ж внесено, зокрема, щодо:

– правил про юрисдикцією за угодою сторін, які тепер не вимагають, щоб принаймні одна зі сторін мала свій доміциль у країні ЄС, щоби угода сторін про юрисдикцію визнавалась у країнах ЄС.

Цікаво, що за новим Регламентом сторони без прив'язки до свого доміцилю можуть укласти угоду про юрисдикцію, яким визначити суд країни ЄС компетентним вирішувати спори, і водночас така угода повинна визнаватись усіма судами країн ЄС. Це особливо актуально для українських компаній, які ведуть діяльність на території ЄС і водночас не мають там доміцилю, у контексті майбутнього виконання таких судових рішень.

Особливий інтерес викликають зміни, пов'язані з визнанням і виконанням судових рішень у межах ЄС. Так, за попереднім порядком, для того, щоби виконати рішення суду однієї країни ЄС в іншій країні ЄС вимагалось отримання декларації про виконання у країні, де передбачалось виконання. Тепер ця процедура скасовується, тобто цілком усувається екзекватура, а натомість суд, який виніс рішення у справі, видає до рішення сертифікат стандартної форми. Стягувач може звертатись безпосередньо до органів примусового виконання, надавши їм копію судового рішення, сертифікат та, за необхідності, переклад.

Незважаючи на те, що процедура виконання іноземного судового рішення визначається національним законодавством країни виконання, Регламентом заборонено відмовляти у виконанні з підстав, інших, ніж зазначені вище (ст. 41 Регламенту).

Висновки. Попри необов'язковий характер імплементації внутрішнього законодавства ЄС у рамках виконання ст. 24 Угоди про асоціацію, урахування вищенаведених актів під час

внесення змін до національного законодавства в розрізі цивільного судочинства слугуватиме якомога швидшій адаптації правової системи України до вимог ЄС та сприятиме подальшим крокам України на шляху до членства.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678–VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>.

3. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : розпорядження КМУ від 17 вересня 2014 р. № 847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>.

4. Про деякі питання здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України : Указ Президента України від 3 березня 2011 р. № 261/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2011>.

5. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404–VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

6. Притика Ю. Міжнародний комерційний арбітраж: питання теорії та практики : монографія. Київ : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре»», 2005. 516 с.

7. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Віче*. 2013. № 8. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2013_8_6.

8. Козелецька М. Визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах в Європейському Союзі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 18 с.

9. Регламент № 1215/2012 щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень у цивільних та комерційних справах. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215>.

10. Мальський М. Визнання та виконання рішень українських судів у країнах ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 218–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_36.

11. Кіселичник В., Ківець О. Регламент Ради ЄС щодо юрисдикції, визнання і виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах (у контексті гармонізації приватного права ЄС). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_2_3.